

Dědické spory

Kamila Bubelová*

I. Charakter dědických sporů

Od doby samého vzniku práva, od dob začátku vlastnických vztahů, kdy započaly spory spoluvlastnické a sousedské, můžeme mluvit i o vztazích spoludědických. Ani tyto vztahy, stejně jako spoluvlastnické, nejsou v praxi ideální. Stejně jako v dějinách činilo a dodnes činí problémy spoluvlastnictví, dodnes se v hojné míře vyskytují u soudů spory spoludědické. Zde můžeme mít na mysli jak spory potenciálních dědiců o uznání jejich dědického práva (např. intestátní dědic vs. dědic testamentární), nebo spory již konstituovaných spoludědiců, případně ještě spory dědiců (spolu-

dědiců) s třetími osobami. Každé z těchto kategorií budeme v následujícím výkladu věnovat pozornost, neboť každá z nich s dědickou sukcesí souvisí.

Římské právo pro demonstraci a úvod do problematiky nebylo vybráno náhodně, neboť – řečeno slovy Michala Skřejpka – „Jedním z velkých kladů římského práva (a to jak soukromého, tak i veřejného) je možnost zkoumat při bližším pohledu na jeho vývoj mechanismy a zákonitosti jeho fungování. Často se přitom nejedná o principy, které byly zcela poplatné době, v jejichž reálných historických podmínkách se objevily a existovaly, ale jde o jevy skutečně nadčasové, s nimiž se v různých modifikacích setkáváme nejen v pozdějším právním vývoji, ale také v současnosti. Kromě toho bližší pohled na tuto problematiku v rámci římského práva

* JUDr. Kamila Bubelová, Ph.D., vedoucí Katedry teorie práva a právních dějin Právnické fakulty Univerzity Palackého, Olomouc.

odpovídá na některé právní problémy, nebo alespoň může naznačovat jejich řešení.¹

Dědické právo je už od dávných dob považováno za důležitou součást majetkového a rodinného práva. Právě to, že spojuje dva jinak odlišné právní obory, jež se vyznačují rozdílnými právními principy (vlastnictví k neživým věcem versus emoční vztahy mezi lidskými jedinci v rodině), mu dává zvláštní místo v celém právním řádu. Systematickým zařazením v soukromých právech získalo dědické právo označení práv subjektivních, avšak jeho účinky jako translace vlastnického práva jsou absolutní. Není úkolem této stati podávat výklad o obsahu samotného římského dědického práva, jeho principech, ani o jeho vlivu na současný právní systém.² Zde se chceme soustředit na praktické ukázky dědických sporů a demonstrovat na nich, jak věčná je tato problematika. Na konkrétních místech kratší výklad nutný k pochopení samotného textu připojíme.

II. Římské právo

Rozsah příspěvku nám nyní neumožňuje zahrnout do výkladu celý rozsah vývoje římského dědického práva. Proto na tomto místě pouze krátce zmíníme některé změny, které do římského práva vnesl císař Justinián a nadále budeme pracovat s prameny z jeho doby.

Justinián všechny změny, které ustanovil ve své kodifikaci, zdůvodňoval úsilím o spravedlivé zdokonalení práva a sjednocení jeho aplikace v celé Byzantské (východořímské) říši: vedla ho „*nostra pietas omnia augere et in meliorem statum reducere desiderans in duobus constitutionibus*“³ a vnašel do systému „*nova humanitatis ratione*“⁴. Tento nový lidský pohled, kterým zřejmě myslí křesťanskou lásku k bližnímu, jej rovněž vedl ke změně mnohých úprav týkajících se dědického práva.

Vliv císařské legislativy se projevoval i v adopčním procesu. Adopci zde zmiňují proto, že jejím prostřednictvím vznikali testátorovi dědicové, tzv. *sui*, kteří byli zcela rovni zůstavitelovým biologickým potomkům. Dříve se adrogace prováděla před komiciemi, zatímco Justinián (rovněž z praktických důvodů: komicie už neexistovaly) stanovil úřední dohled nad osvojením v osobě úředníka. Touto funkcí pověřil tzv. *tabelaria*

(notáře – zapisovatele), který v přípravném řízení musel zkoumat, zda adrogace bude sloužit k dobru nedospělé, a zkoumat, zda adrogátor poskytl jistotu, že pokud nedospělý před dosažením dospělosti zemře, jeho majetek bude vydán osobám, jež by dědily při neuskutečnění adopce. Navíc – pokud adrogátor adoptovaného vydědil, nebo ho během života emancipoval, musel mu zanechat ¼ svého majetku a všechny výnosy z majetku, který pro adoptivního otce nabyl v době, kdy patřil pod jeho moc.⁵

Pokud hlava rodiny adoptovala někoho na místo vnuka, podle klasického práva nepotřebovala souhlas syna. Justinián však souhlas syna vyžadoval jako podmínku *sine qua non*, protože v osobě adoptovaného mu vyrůstal povinný dědic, což nebylo možno připustit bez svobodné vůle. K propuštění adoptovaného vnuka z moci děd nadále souhlas syna nepotřeboval.⁶

Významnou změnou justiniánské legislativy byl i pohled na právní postavení ženy. Obecně sice ženám nebyla přiznána všechna práva, jako měli muži, ale díky císařské výsadě (císař byl *legibus solutus*⁷ a sám mohl kohokoli účinnosti svého zákona zbavit), kterou realizoval procesní formou *indulgentiae* (milosti, laskavosti, shovívavosti), bylo ženám dovoleno adoptovat děti, což dříve bylo zcela vyloučeno.⁸ Nemohly však adoptovat stejně volně jako muži (muži nemuseli být ani ženatí, když adoptovali): císař dovoľoval ženám adopci jen jako útěchu za ztrátu dětí (především padlých ve válce).⁹ Justiniánova snaha o spravedlivější postavení mužů a žen je považována za nejvýznamnější zásah do dědických zásad římských.¹⁰ Vyvozoval, že v této právní oblasti nemá být žádný rozdíl mezi muži a ženami, protože obě pohlaví plní při rozmnožování stejnou měrou úkol uložený přírodou.¹¹ Císařská konstituce zavedla jednoduché a rovné právo pro syny i dcery nebo další potomky v mužské linii: všichni, ať kteréhokoli pohlaví, ať v moci zůstavitele nebo emancipovaní,

⁵ Just. Inst. 1. 11. 3.

⁶ Just. Inst. 1. 11. 7. (Všechny české překlady justiniánských Institucí jsou převzaty z: BLAHO, P., SKŘEJPEK, M. *Iustiniani Institutiones*. Karolinum: Praha 2010).

⁷ Osvobozen od zákona, tj. sám jej dodržovat nemusel.

⁸ Dědické právo matce po jejích dětech bylo přiznáno již dříve (SC Tertulianum), stejně jako dědické právo dětí po matce (SC Orfitianum). Blíže viz REBRO, K., BLAHO, P.: *Římské právo*. 4. přepracované vydání. Iura Edition: Bratislava 2010, s. 456.

⁹ Just. Inst. 1. 11. 10.

¹⁰ Považoval ji za nespravedlnost přičítící se přírodě a nechtěl ji nechat bez zlepšení. Viz Just. Inst. 3. 1. 15. Dále chválil prétořů pro jejich lidskost, s jakou odstraňovali tvrdosti civilního práva v dědické posloupnosti, ale nepovažoval jejich zásahy za dostatečné. Viz Just. Inst. 3. 2. 3b. Justiniánská posloupnost je proto odlišná od civilní i prétorské. Viz např. Just. Inst. 3. 5. a 3. 6.

¹¹ K tomu např. CROOK, J. A. *Woman in Roman Succession*. In: *The family in Ancient Rome: New perspectives*. Ed. B. Rawson. Ithaca: Cornell University Press 1986, s. 58–82.

¹ SKŘEJPEK, M. *Poodkryté tváře římského práva. Příspěvek k aplikaci Principů E. F. Smidaka*. Avenir Stiftung, Havlíček Brain Team: Praha 2006, s. 23.

² O tom již dříve BUBELOVÁ, K. *Odkaz římského dědického práva pro moderní právní systémy*. In: *Mílniky práva v stredoerópskom priestore 2009 – I. časť*. Vydavateľské oddelenie Právnické fakulty Univerzity Komenského: Bratislava 2009, s. 319–332.

³ Just. Inst. 1. 6. 3.: Laskavost, usilující o zdokonalení úpravy předchozích dvou konstitucí.

⁴ Just. Inst. 1. 6. 2.

měli právo buď být ustanoveni dědici, nebo být výslovně vydědění. Výjimka platila jen pro testamentsy vojenské (zřízené při vojenské operaci), kde mlčení bylo považováno za vydědění.¹²

Nově do práva přibyla nulita pokrevního příbuzenství. Podle předchozích právních názorů nebylo možno kognaci zrušit žádným právním předpisem, neboť je dána biologicky. Justinián však uznal za vhodné právě proto, že v dědickém právu upřednostňoval kognátské příbuzné, tuto kognaci v některých případech právní cestou zrušit. Od justiniánské úpravy nebyly v pokrevní příbuznosti tyto osoby: kdo se stal otrokem (k restituci kognace nedojde ani v případě pozdějšího propuštění na svobodu) a trestně odsouzený pachatel, jenž se provinil tak vážně, že mu byl uložen trest *deportatio in insulam*¹³ (vyhnanství na ostrov).¹⁴

Justinián povolil podmíněčné ustanovení dědice (*sub conditione*); nepřipouštěl však časové určení (*dies*), a to ani „ke dni“, ani „ode dne“. Připojená časová lhůta se považovala za nenapsanou a dědic se považoval za ustanoveného bez lhůty (čímž byla zachována platnost testamentu).¹⁵

Zajímavý případ právní argumentace můžeme najít u žaloby na nespravedlnost testamentu (*querella inofficiosi testamenti*), která (při úspěšné obhajobě) ruší testament, ačkoli ho nečiní neplatným. Děti¹⁶ měly možnost tímto procesním prostředkem napadnout jinak bezchybnou závěť rodiče (a také rodiče závěť dětí), pakliže se zdálo, že testující nebyl při zdravém rozumu, když bezdůvodně vydědil potomky (event. rodiče). Výslovně se přitom zdůrazňuje, že tento stav neznamená, že by testátor byl duševně nemocný (*furiosus*), protože taková vada způsobovala neplatnost testamentu.¹⁷ Ve výjimečných případech mohou tuto žalobu úspěšně použít i sourozenci zůstavitele, ale jen proti extraneům, kteří byli nemravni.¹⁸

Justinián omezil tuto žalobu jako krajní prostředek: nesměl ji podat nikdo, kdo mohl své dědické nároky uplatnit jinak. Když z jiného právního důvodu získá třeba jen část majetku zůstavitele, nemůže kverelu použít, nebo když z testamentu získal jen jedinou věc, jeho podíl bude doplněn (*boni viri arbitrium*), ale kverela vyloučena.¹⁹ Pokud dědic získá jakýmkoli právním způsobem legitimní podíl ¼ (např. součtem odkazů nebo

darováním *inter vivos*²⁰ nebo *mortis causa*), bude legitimize k podání kverely vyloučena.²¹ Stanovená ¼ pozůstalosti se však vztahuje na všechny osoby, které požadují náhradu za své vydědění – rozdělují si ¼ podle hlav (*in capita*).²²

Co se týče legátů a fideikomisů, jež tak precizně vykládal Gaius,²³ provedl Justinián značné zjednodušení: formální rozdíly zcela odstranil a k posílení vůle zemřelého upřednostnil ne slova, nýbrž jeho vůli. Všechny odkazy napříště měly mít stejný obsah, ať bylo odkázáno jakýmikoli slovy, protože k jejich vymožení bylo nyní možno použít nejen osobní, ale i věcné žaloby. Všechny odkazy²⁴ přizpůsobil fideikomisům (dával jim maximální možnou míru neformálnosti).²⁵

Nejvíce právních sporů však vznikalo při zániku věci. Pokud zanikla bez přičinění dědice (tj. nesměl zavinit zánik ani kulpózně), příjemce ztratil nárok na odkaz (nedostal tedy ani jeho finanční hodnotu). Stejně se postupovalo v případě odkazu cizího otroka, jenž byl v mezidobí (bez přičinění dědice) propuštěn na svobodu. Za propuštění svého vlastního otroka (nebo darování někomu, kdo jej propustil) však dědic zodpovídá, ať věděl, nebo nevěděl, že otrok je předmětem odkazu.²⁶

Při odkazu věci hlavní, její součásti a příslušenství se nepostupovalo jednotně: odkaz pozemku s inventářem zaniká celý, když je pozemek zcizen (nebude tedy nárok na náhradu za inventář), stejně jako odkaz otroka s *peculium*, pokud otrok zemře, bude propuštěn nebo zcizen. Avšak pokud byli odkázáni dospělí otroci, zůstaly součástí odkazu jejich děti, i když otročtí rodiče zemřeli, a k odkazu hlavních otroků patřili i otroci podřízení, kteří zůstali předmětem odkazu i tehdy, když zanikli otroci hlavní.²⁷ Změňování a zvětšování objemu odkazu obecně možné bylo (podle zásady, že k odkazu patří vše, co v mezidobí přibylo, a ochuzuje se o vše, co přirozeně ubylo). Odkaz stáda ovcí, jež se zmenšilo na jediný kus, zůstává platný; stejně jako veškerá vylepšení odkázaného domu (např. mramorové

¹² Just. Inst. 2. 13. 5. a 6.

¹³ Deportace spočívala v umístění do teritoria, odkud se odsouzenec nemohl vzdálit. Nebyl to jen nehostinný ostrov, ale např. také oáza v poušti.

¹⁴ Just. Inst. 1. 16. 6.

¹⁵ Just. Inst. 2. 14. 9.

¹⁶ K účinkům nenarození očekávaného dítěte na platnost testamentu viz DOSTALÍK, P. *Causa Curiana – i slavní právníci prohrávají spory*. In Bulletin advokacie č. 1/2010, s. 65 an.

¹⁷ Just. Inst. 2. 18. pr.

¹⁸ Just. Inst. 2. 18. 1.

¹⁹ Just. Inst. 2. 18. 2.

²⁰ Tento způsob obohacení z dědictví, které dostal dědic jaksi „předem“, tj. před smrtí, Justinián do dědictví započítával (jako období kollační povinnosti).

²¹ Just. Inst. 2. 18. 6.

²² Just. Inst. 2. 18. 7.

²³ GAIUS: Učebnice práva ve čtyřech knihách. Přeložil Jaromír Kincl. Čeněk: Plzeň 2007.

²⁴ Podrobně o odkazech viz SALÁK, P. *Odkaz – římskoprávní institut ve světle českého práva 20. stol.* In: Dny práva – Days of Law: Brno 2010. Online sborník z konference na [www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/] – zejména upřesňující poznámka č. 4.

²⁵ Just. Inst. 2. 20. 2. (Svou konstituci, která novinky zavedla, zde císař vychvaluje, a dokonce praví, že je to „po nocích vypracovaná konstituce“, což má zvýšit její význam).

²⁶ Just. Inst. 2. 20. 16.

²⁷ Just. Inst. 2. 20. 17.

obklady), nebo naopak jeho znehodnocení (časem, požárem).²⁸

Změnu provedl Justinián u přechodu práva volby odkazu na dědice odkazovníka. Původně – pokud *honoratus* za života volbu neprovedl – např. si nevybral některého ze zůstavitelových otroků, jeho dědici nárok ztratili. Nejenže bylo i dědicům odkazovníka dáno právo vybrat si odkaz, ale precizněji stanoveno, že v případě více odkazovníků (nebo jejich dědiců), kteří se nemohou shodnout na volbě (a podle dřívějších právníků by se tím odkaz stal neúčinným), císař nařídil losovat a volba toho, jehož los padne, rozhodla o tom, jak bude odkaz splněn.²⁹ Míru odkazů již Justinián (na rozdíl od předchozí právní úpravy) omezovat příliš nechtěl: zrušil proto pegasiánské *senatusconsultum* a ponechal v platnosti jen *trebelliánské*.³⁰

Zcela nově Justinián zavedl následující: Pokud zůstavitel důvěřoval svědomitosti svého dědice (*fidei heredis*), aby vydal pozůstalost nebo její část jako fideikomis jiné osobě, ale nedalo se to prokázat ani písemným, ani svědeckým důkazem (pět svědků), a dědic se zdráhal uložené splnit, měl fideikomisář napříště dostat soudní ochranu; protože pokud dědic „v liteře zákona hledá ochranu“, má být donucen k plnění.³¹

Ještě bych se zde ráda krátce zmínila o postavení dědice vstupujícího do obligačních vztahů jeho předchůdce. Při stipulaci (na rozdíl od jiných kontraktů) nebylo možno připojit podmínku, dodatek nebo lhůtu. Proto když bylo slíbeno platit plnění „každý rok 10 zlatých, dokud žiji“, považoval se závazek za platný bez dodatku a stal se netermínovaným. Přesto bylo ustanoveno, že pokud by z takové stipulace žaloval dědic (chtěl by převzít nárok na vyplácení 10 zlatých ročně), byl by odmítnut námitkou dohody (obsahem totiž bylo dát v době života kontrahenta).³²

A nyní k některým konkrétním případům – začněme spory mezi spoludědici. Právník Modestinus řešil případ tří bratří, jehož příčinou byl podvod ze strany jednoho bratra, spoludědice.³³ Uvádí i jména bratří: Titius, Maevius a Seia. Bratři si rozdělili pozůstalost po matce a písemně prohlásili, že dědictví je rozděleno a že se zaručují, že jim nic společného nezůstalo. Později se však Maevius a Seia dozvěděli, že Titius, který byl na rozdíl od nich v době matčiny smrti přítomen, si odebral z pozůstalosti zlaté mince, ale jim se o nich nezmínil: součástí dohody o rozdělení tedy nebyly. Vznikla otázka, zda po uzavření dohody o rozdělení dědictví ještě mají proti Titiovi žalobu na majetek, který jim zatajil. Modestinus našel cestu, jak podvedeným

spoludědicům pomoc poskytnout. Na jejich žalobu o vyplacení dluhu sice odpoví Titius námitkou nefornální úmluvy (*exceptio pacti*), ale bude odražen protinámitkou, tj. replikou podvodu.

Papinián podává zprávu o další možné variantě dědických sporů. Byl veden spor o otrokyni, která nebyla dána dceři věnem, ale poskytnuta jako součást dceřina *peculia*.³⁴ *Peculium* však nebylo odkázáno v testamentu. Podle dobrozdání Papiniána měla být otrokyně započtena do pozůstalosti; pokud však s ohledem na udělené *peculium* otec dceru vydědil a s udáním tohoto důvodu jí v testamentu nic nezanechal nebo zanechal jen nepřiměřeně málo, bude dcera chráněna námitkou otcovy vůle.³⁵

Vzájemné nároky syna a dcery jako spoludědiců popisuje Marcellus: Lucius Titius poskytl během života svému synovi Publiovi Maeviovi bez darovacího úmyslu možnost zastavit dům ve prospěch synova věřitele. Později, když Maevius zemřel a zanechal nedospělou dceru, vznikl spor mezi Titiem, jeho dcerou a vnučkou (dcerou Maevia). Šlo o to, zda podíl na zastaveném domě musí být od zástavy osvobozen. Marcellus svěřil právo rozhodnutí zcela do rukou soudce: měl zkoumat jak zájem dlužníka, tak obsah jednotlivých dohod, které sporu předcházely.³⁶

Právní otázka, kterou řešil svým dobrozdáním Scaevola, spočívala v tom, zda jeden ze spoludědiců může za určitých okolností zcizit zastavenou zástavu. Došlo k tomu takto: pozůstalost byla rozhodnutím arbitrá rozdělena tak, že každý ze spoludědiců dostal některou hmotnou věc a pohledávky za společnými dlužníky. Jednomu ze spoludědiců však dlužník přestal pohledávku uhrazovat, a tak chtěl zcizit zástavu, jež byla ale zřízena i k podílům pohledávek ostatních spoludědiců. Scaevola rozhodl, že i samotný tento spoludědic může zcizit celou zástavu, aby nebyla jeho práva ohrožena.³⁷

V obdobné situaci jako spoludědicové jsou i spoludědicovníci. Julián podává zprávu o případu, kdy byl legátem odkázán usufrukt dvěma osobám s uvedením, že „mají požívat totéž v průběhu každého druhého roku“. Pokud by byli v testamentu uvedeni Titius a Maevius, bylo možno přiznat požívání nejdříve Titiovi a poté Maeviovi. Jestliže Titius v průběhu roku, kdy realizoval své poživací právo, nabyl k věci vlastnické právo, nebude moci požívání realizovat a v dalším roce bude požívání příslušet Maeviovi. Jakmile Titius vlastnictví převede opět na jinou osobu, vrátí se mu možnost požívání (elasticita věcných práv). Problém by mohl vzniknout, pokud odkazovací obrat zní „dávám poživací právo dvěma Titium pro každý druhý rok“, pak se

²⁸ Just. Inst. 2. 20. 18.

²⁹ Just. Inst. 2. 20. 23.

³⁰ Just. Inst. 2. 23. 7.

³¹ Just. Inst. 2. 23. 12.

³² Just. Inst. 3. 15. 3.

³³ D 2. 14. 35.

³⁴ *Peculium* = majetek vydělený hlavou rodiny z otcovského souboru k samostatnému hospodaření otrokovi nebo potomkovi.

³⁵ D 6. 1. 65. 1.

³⁶ D 17. 1. 38.

³⁷ D 20. 5. 14.

musí tito dva muži dohodnout, kdo začne požívat jako první. Jestliže se nedohodnou, budou si v realizaci práva konkurovat.³⁸

Druhý okruh zajímavých případů jsou spory mezi pretendenty (uchazeči) o dědictví. Spory však mohou vznikat nejen ze zájmu stát se dědicem, ale i z odmítnutí dědictví. Ulpián zmiňuje případ, kdy jeden kontrahent druhému poskytl deset (zlatých), aby splnil podmínku, kterou prvním ukládala závěť, ale potom dědictví nebo odkaz odmítl. Bude mít příjemce peněz právo si je ponechat? Právník Ulpián rozhodl, že nikoli. Učinil takové peníze předmětem oprávněné kondikce (tj. žaloby na vydání bezdůvodného obohacení). Důvodem byla *causa data causa non secuta* (tj. nesplnění očekávaného plnění).³⁹ Stejný důvod bylo možno uplatit v případě, že testament byl zfalšován, ovšem jen v případě, že se na tomto protiprávním činu nepodílel poskytovatel peněz.⁴⁰

Ulpián popisuje zajímavý případ sporu mezi dědicem a propuštěným: Ještě před tím, než testamentárně propuštěný otrok nabyt svobodu, spáchal ve zlém úmyslu jednání, kterým mělo být zabráněno převedení (části) pozůstalosti do rukou dědiců (zpravidla tyto věci odcizoval). Dědic/ové má/mají proti propuštěnci prétorskou žalobu (s jednoletou promlčecí lhůtou) na náhradu škodu ve výši dupla.⁴¹ Labeo však dodává, že tato žaloba je založena na přirozeném, nikoli civilním právu. Nesmí být totiž nepotrestán pachatel, který se v naději na rychlé získání svobody domnívá, že nebude potrestán: krade-li z majetku pána, který na něj již nemůže podat žalobu, protože kradl jako otrok, ale již je svobodný. Proto prý prétor přijal myšlenku, že „prohanost a drzost těch, kteří drancují pozůstalosti, by měla být potrestána“ dvojnásobnou náhradou škody.⁴² Propuštěnec se vyviní jen tehdy, pokud jeho jednání nebylo dolůzní. Chyby a nezalost otroka poté, co získá svobodu, mají být omluveny, ale nikoli hrubá nedbalost, která se podobá zlému úmyslu. Jestliže způsobil škodu neúmyslně, bude osvobozen; jestliže úmyslně, odpovídá podle akvilského zákona. Podmínkou však je, že se škodlivé jednání uskutečnilo po smrti zůstavitele, ale před převzetím pozůstalosti dědicem. Po vypořádání pozůstalosti už tato speciální prétorická žaloba účinná nebude, protože otrok je svobodný a pozůstalost uzavřena.⁴³

V souvislosti se specifickými okolnostmi zániku nároků ze společenské smlouvy vznikl i spor skutečného a domnělého dědice, o němž podává zprávu Pomponius. Dva muži uzavřeli společenskou smlouvu (*societas*). Jeden z nich zemřel a druhý v domnění, že pozůstalost

náleží Seiovi, prodal všechny věci společnosti a polovinu zisku z prodeje si ponechal, zatímco druhou vydal Seiovi, čímž vypořádal nároky ze zaniklé společnosti. Seiovi dědic však nemohl již žalovat ze společenské smlouvy, i kdyby s rozdělením majetku pocházejícího ze *society* nesouhlasil. Přijal totiž díl z kupní ceny a nikoli podíl na *societě*.⁴⁴ Pokud by touha po pozůstalosti, o níž by se společník nemusel dělit, vedla k výpovědi *societatis*, platila zásada, že vypovídající společník sice osvobodí své společníky od svých nároků, ale neosvobodí sebe od jejich nároků, takže zlovolně vypovězená společenská smlouva kvůli dědictví mu přinese ztrátu: o zisk se žalobou bude donucen dělit, zatímco případné předlužení pozůstalosti ponese sám. Jestliže se o dědictví dozvěděl až po vypovězení společenské smlouvy, dělení s bývalými společníky už neproběhne.⁴⁵

Můžeme zaznamenat i zajímavý případ, který pocházel ze situace, že otcem uznaný syn nebyl ve skutečnosti jeho synem biologickým: Sein syn, kterého její manžel Gaius Seius uznal za vlastního, zabral Gaiovu pozůstalost, přestože Gaius měl bratry, a svým strýcům jakoby na základě pověření zemřelého vyplatil fideikomisy a přijal od nich potvrzení. Když strýcové zjistili, že nebyl skutečným synem jejich bratra, ptali se právníka Modestina na radu, zda jej ještě mohou žalovat o vydání pozůstalosti, když už mu dali potvrzení o vypořádání. Modestinus řekl, že status toho, o němž by mohli dokázat, že není synem zůstavitele, se písemným potvrzením o přijetí fideikomisu nijak nepotvrdil. Avšak konečný úspěch ve sporu závisel na tom, zda se strýcům podaří dokázat, že uznaný syn nebyl synem skutečným.⁴⁶

Ve třetí skupině případů se seznámíme s kauzami, ve kterých vedli spory na jedné straně dědicové a na straně druhé věřitelé či dlužníci zůstavitele. Pokud byla uzavřena úmluva o nevymáhání dluhu s podmínkou, že má být vymáháno od dědice, nebude moci dědic úspěšně použít námitku úmluvy (*exceptio pacti*), neboť takováto podmínka se u úmluvy připouštěla (není tedy považována za ujednání *contra legem, in fraudem legis* nebo *contra bonos mores*). Zůstavitel v tomto případě zanechal dědici *pasivum*, tj. dluh. Ovšem mohla nastat i situace jiná, kterou popisuje Paulus:

D 2. 14. 17. 4. Paulus ve třetí knize komentářů K ediktu:

Pokud byla uzavřena úmluva, že nebude soudně nic vymáháno ani ode mne ani od Titia, neprospěje to Titiovi, i kdyby se stal mým dědicem, protože toto [tj. neplatná úmluva ve prospěch třetího] nemůže být potvrzeno skutkem, který se stal po jejím uzavření. To píše Julián v případě otce, který se dohodl, že se od něj ani

³⁸ D 7. 1. 34. pr.

³⁹ D 12. 4. 1. 1.

⁴⁰ D 12. 4. 2.

⁴¹ D 47. 4. 1. pr.

⁴² D 47. 4. 1. 1.

⁴³ D 47. 4. 1. 2.

⁴⁴ D 17. 2. 62.

⁴⁵ D 17. 2. 65. 3.

⁴⁶ D 22. 3. 15.

od jeho dcery nesmí nic soudně vymáhat, i kdyby se dcera stala později jeho dědičkou.⁴⁷

Neformální úmluva o nevymáhání byla způsobem prominutí dluhu. Prominutí dluhu však na základě tohoto fragmentu musíme považovat za neúčinné pro dědice, takže i když dědic vstupuje do všech práv a povinností zůstavitele, jeho postavení se přesto významně mění. Skutečnost, že úmluva ve prospěch třetího byla neplatná, není však zřejmě pravým důvodem, proč je odmítnuta: dědic totiž po smrti zůstavitele není tzv. třetí osobou, ale je pokračovatelem samotného zemřelého. Skutečnost, že ani dcera nemohla být zbavena dluhu, jenž byl prominut zůstaviteli, svědčí spíše o tom, že *pactum* mělo velmi úzkou vazbu na osobu dlužníka, které bylo plnění prominuto. Rozhodně však fragment potvrzuje pravidlo, že *pactum de non petendo* (jakožto neformální právní úkon) nezpůsobovalo zánik pohledávky. Potvrzuje to i další Paulův text (úmluva syna neprospěje po synově smrti ani jeho otci, ani jeho dědici, protože jde o osobní dohodu).⁴⁸ Nicméně ani potom nebyl právní spor zcela ztracen, pokud by proti strana jednala dolůzně: dědici zůstala zachována námitka podvodu (*exceptio doli*).^{49, 50}

Dohodu, která spojuje věnné a dědické právo s úmluvami, představuje na konkrétním případě i Celsus:⁵¹ Děd slíbil jménem své vnučky, kterou měl od syna, věno a uzavřel neformální úmluvu, že věno nebude vymáháno ani od něj, ani od jeho syna. Pokud by věno bylo vymáháno od synova spoludědice, tento se nebude moci bránit námitkou neformální úmluvy, ale syn prospěch získá. Celsus takový přístup zdůvodňuje právním názorem, že je dovoleno postarat se pouze o jednoho dědice, aniž by stejná ochrana byla poskytnuta i dědicům ostatním. Zásada rovnosti dědiců v římském právu neexistovala.

Ohledně závaznosti *pacta* a jeho důsledků pro dědické právo nás Paulus informuje ještě o případě dvou bankéřů.⁵² Jeden z těchto dvou obchodních společníků uzavřel neformální dohodu s dlužníkem. Vznikla otázka, zda může dlužník (a jeho dědic) použít námitku úmluvy účinné i proti druhému bankéři (tj. věřiteli). Právní kapacity (Neratius, Atilicinus, Proculus i Labeo) se postavily za to, že druhému bankéři nemůže námitka škodit, protože v důsledku věřitelské solidarity mohl vymáhat celou sumu i sám. Tomuto druhu dohody se podobá i úmluva, podle které se budoucí dědic zavázal, že nebude vymáhat pozůstalost; jakmile se však dědi-

cem stal, vymáhal jednotlivé věci. Protože takový postup byl zjevně *contra bonos mores*, byla druhému kontrahentovi (míněno účastníkovi úmluvy) povolena *exceptio pacti*.⁵³

Úmluva byla považována za závaznou, i když byla uzavřena taciťně. Florentinus popisuje případ věřitele, který přijal od dlužníka úroky do budoucna. Tento úkon v sobě nese právní domněnku, že se mlčky domluvili na dočasném nevymáhání jistiny (tj. po tu dobu, které odpovídá suma přijatých úroků). S ní pak souvisí i fakt, že i když byla dohoda na jedné straně uzavřena jako neosobní a na druhé straně jako osobní (vázaná pouze na konkrétní osobu), budou mít dědici jak věřitele, tak dlužníka proti sobě navzájem stejné žaloby, jako samotní účastníci úmluvy.⁵⁴

Ulpianus podává zprávu, že dědic dlužníka je vázán dohodou, kterou uzavřel za zůstavitele (v pozici dlužníka) jeho správce s věřitelem.⁵⁵ Správce koupil zastavený pozemek od zástavního věřitele a dohodl, že pozemek bude vrácen dlužníkovi po odečtení plodů a uhrazení zbylého dluhu. Po smrti zůstavitele i správce nechtěl dědic tuto dohodu plnit, neboť nebyla uzavřena zůstavitelem. I v tomto případě však byl dědic odsouzen k soluci závazku. Ulpian podává zprávu o sporném případě, kdy vznikla otázka, zda usmrcení otroka patřícího do pozůstalosti, jež zatím nemá vlastníka (*hereditas iacens*), lze žalovat podle Akviliova zákona⁵⁶ o náhradě škody.⁵⁷ Celsus rozhodl spor tak, že záměrem zákona bylo nahradit škody vlastníkovi, kterému vznikly. Za vlastníka tedy bude považována samotná pozůstalost coby majetkový celek speciálního charakteru. Po převzetí pozůstalosti (tj. po adici) může vznést žalobu i sám dědic.

Jestliže došlo k usmrcení testamentárně odkázaného otroka, bude od okamžiku převzetí pozůstalosti dědice náležet žaloba z Akviliova zákona odkazovníkovi, pokud však nepřijal odkaz až po smrti otroka. Pokud totiž odkaz před smrtí otroka odmítl, Julián předává žalobu dědici.⁵⁸ Usmrtěl-li však otroka sám dědic, žaloba se vrací k odkazovníkovi.⁵⁹ V situaci, kdy testamentárně ustanoveným dědicem měl být smrtelně zraněný otrok, v této chvíli zůstavitelem propuštěný, nemohl jeho dědic žalobu z akvilského zákona použít.⁶⁰ Pokud dojde k usmrcení otroka, který byl ustanoven za dědice, připouje se k žalobě na náhradu škody *de lege Aquilia*

⁵³ D 2. 14. 27. 8.

⁵⁴ D 2. 14. 57.

⁵⁵ D 2. 14. 52. 1.

⁵⁶ Podrobněji např. ANTALOVÁ, B. *Klauzula mortis causam praestare v neprávnických textoch a v lex Aquilia*. In: Římské právo a neprávnické prameny (eds. R. Veselá, K. Schelle). Sborník z konference. PF MU: Brno 2004, s. 29–33.

⁵⁷ D 9. 2. 13. 2.

⁵⁸ D 9. 2. 13. 3.

⁵⁹ D 9. 2. 14.

⁶⁰ D 9. 2. 15. 1. in fine.

⁴⁷ Příklad s úpravou podle slovenského textu BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J.: *Corpus iuris civilis – Digesta*, tomus I., Eurokódex, Bratislava 2008, s. 107.

⁴⁸ D 2. 14. 21. pr.

⁴⁹ Blíže viz FINAZZI, G. *L'exceptio doli generalis nel diritto ereditario romano*. Padova: Cedam 2006.

⁵⁰ D 2. 14. 21. 1. in fine.

⁵¹ D 2. 14. 33.

⁵² D 2. 14. 27. pr.

i ocenění této pozůstalosti. Pán otroka totiž přišel o majetek, který by mu připadl. Julián vysvětluje podrobnosti: Pokud testátor v testamentu činí otroka svým dědicem zároveň s jeho propuštěním, nebude součástí náhrady škody hodnota uniklého dědictví, protože pozůstalost by získal osvobozený otrok a nikoli jeho bývalý pán. Pokud bude vlastník ustanoven dědicem pod podmínkou, že propustí Sticha a Stichus byl usmrcen po zůstavitelově smrti, bude součástí náhrady škody jak hodnota usmrceného otroka, tak ocenění hodnoty pozůstalosti (*lucrum cessans* – ušlý zisk), protože v důsledku protiprávního usmrcení otroka není možno podmínku splnit. Pokud však byl otrok usmrcen ještě během zůstavitelova života, přestává působit nárok na ocenění pozůstalosti, neboť hodnota otroka se určuje zpětně podle toho, jakou nejvyšší hodnotu měl v posledním roce. Proto pokud někdo uřízl palec cennému otrokovi – umělci (malíři) a někdo jiný ho v následujícím roce usmrtil, bude hodnota otroka posuzována podle stavu, než ztratil prst.⁶¹

Situace však mohla probíhat i v poněkud modifikované podobě: Iulianus píše o otrokovi, který byl tak zraněn, že bylo jisté, že zemře. V mezidobí byl ustanoven dědicem a později zemřel v důsledku úderu ještě od další osoby. Vzniká otázka, koho je možno žalovat z usmrcení otroka? Všeobecně toho, kdo přivodil příčinu smrti. Ale podle akvilského zákona odpovídá jen ten, kdo tuto příčinu přivodil přímým použitím násilí, tak říkajíc vlastní rukou. Za odpovědného se nepovažuje jen ten, kdo svým protiprávním skutkem okamžitě zbyl otroka života, ale i ten, kdo způsobil zranění, z něhož se nelze zotavit. Pokud tedy někdo způsobil smrtelné zranění a druhý opět, přičemž v důsledku druhého útoku zemřel otrok dříve, budou podle akvilského zákona odpovědní oba útočníci. Stejně se nahlíželo na případ, když otroka smrtelně zranilo více lidí, ale nedalo se zjistit, čí rána otroka usmrtila.⁶²

Ocenění škody za usmrcení otroka ale neponesou všichni útočníci stejnou měrou. První útočník zaplatí nejvyšší hodnotu za poslední rok od zranění zpětně; pozdější útočník nejvyšší sumu, za kterou mohl být otrok prodán v roce předcházejícím dni smrti. V tom totiž bude započtena i **hodnota dědictví**. Sám autor tohoto právního názoru se hájí, že pokud by někdo viděl tento postup jako nesmyslný, měl by uvážít, že varianta odpovědnosti jen jednoho útočníka, nebo žádného, by byla ještě nesmyslnější, neboť není myslitelné, aby zločiny zůstaly nepotrestány; ba i kdyby se nám zdálo, že rozhodnutí je málo logické, předkládá nám Julián k úvaze informaci, že v civilním právu bylo mnohé přijato v rozporu s logikou právní argumentace, protože společný prospěch byl důležitější hodnotou.⁶³

Náhrada za škodu na zděděných věcech přísluší dědici podle akvilského zákona i tehdy, když k ní došlo v době, **než dědic převzal** pozůstalost, ale testátor již byl mrtev. Akvilská žaloba přechází na dědice fikcí. Analogicky se tu použije argumentace, že i ten, kdo byl v zajetí, má právem postliminia možnost obnovit své nároky. Všechny nároky se pak posuzují podle toho, že jestliže v mezidobí mezi smrtí zůstavitele a převzetím pozůstalosti dědicem někdo pozůstalostní věci poškodí, odpovídá za škody vždy, když koná něco zakázaného, ale i tehdy, když si musel být vědom toho, že pokud by o jeho činnosti věděl ten, komu bude pozůstalost patřit, tak by to zakázané bylo.⁶⁴

Ulpián zkoumal otázku, zda žaloba z akvilského zákona za protiprávně způsobenou škodu náleží ustanovenému dědici proti osobě, která zničila testament. Uvádí názor Marcellův, že nenáleží, protože není možno provést ocenění škody. Ulpiánovi se to zdálo správné z hlediska zůstavitele, protože jeho majetkový zájem není možno ocenit, ale z hlediska dědice a odkazovníků je situace odlišná. Použil zde výstižný obrat: „pro ně je testament téměř směnkou.“ A Marcellus psal, že za zničenou směnkou žaloba na náhradu škody podle akvilského zákona náleží. Pokud tedy někdo zničil u něj uložené testamentární listiny, nebo je předčítal (což znamená, že musel rozlomit pečeti), je lépe vznést proti němu žalobu *in factum* nebo žalobu z urážky (*actio iniuriarum aestimatoria*), pokud zveřejnil tajemství ze závěti proto, aby znevážil zůstavitele.⁶⁵

Mohou se však vyskytnout i případy, kdy může být někdo za zničení listin odpovědný z krádeže, nebo (jen) z protiprávního způsobení škody. Při rozlišování těchto dvou variant rozhoduje úmysl pachatele.⁶⁶ Kdo však zničil u něj uložený testament tak, že ho nelze přečíst, odpovídá i *actione depositi* (z úschovy) a z žaloby na předložení (*actio ad exhibendum*), protože buď vrací, nebo předkládá poškozenou věc. Z téhož důvodu náleží dědici i žaloba podle Akviliova zákona.⁶⁷

Jako poslední příklad římského sporu přinášíme spor z krádeže. Z krádeže vznikaly zásadně dva žalobní nároky: jeden poenální (na duplum až kvadruplum podle způsobu provedení krádeže) a jeden kondikční (vymáhající samotnou odcizenou věc). Pokud zloděj vyrovnal pokutu (nebo někdo za něj), rušila se žaloba z krádeže (*actio furti*), ale nikoli *condictio furtiva*. Navíc obě žaloby mohly být použity i současně (místo kondikce mohl vlastník použít i reivindikaci nebo *actio ad exhibendum*).⁶⁸ Na rozdíl od poenální žaloby, která stíhala jen pachatele, byla kondikce z krádeže pasivně zděditelná (ostatně i aktivně). Ulpián popisuje případ, kdy kondikce stran ukradené věci postihuje i dědice

⁶¹ D 9. 2. 23.

⁶² D 9. 2. 51. pr. – 1.

⁶³ D 9. 2. 51. 2.

⁶⁴ D 9. 2. 43.

⁶⁵ D. 9. 2. 41. pr.

⁶⁶ D 9. 2. 41. 1.

⁶⁷ D 9. 2. 42.

⁶⁸ D 13. 1. 7. pr. a 1.

zloděje, a to i za situace, ve které fakticky k obohacení dědice nedošlo, neboť odcizený otrok již zemřel, a je lhostejné, zda ještě před tím, než pozůstalost nabyt dědic, nebo až poté.⁶⁹ Dědic je rovněž v nevýhodné pozici, pokud se k němu dostala jen část odcizené věci: i v této situaci odpovídá za celou věc. Pouze pokud by byl spoludědicem, zmenšila by se jeho odpovědnost přiměřeně velikosti jeho podílu.⁷⁰

Dostane-li se dědic do obrácené situace, tj. je dědicem vlastníka, jemuž byla věc odcizena, bude mu aktivní procesní legitimace odepřena, pokud zůstavitel odcizenou věc v testamentu odkázal nejen samotnému zloději, ale i komukoli jinému. Ulpíán to vysvětluje tím, že vlastnické právo se jednáním poručitele ztratilo.⁷¹

Julián popisuje vliv procesních okamžiků (zejména litiskontestace) na možnost použití žalob z krádeže. Byl ukraden otrok, jenž byl předmětem podmíněného odkazu, v době před splněním výminky. Tehdy přísluší dědici kondikce. Pokud se podmínka splnila po litiskontestaci, žalovaný byl osvobozen, jako by odcizený otrok byl podmíněně propuštěn na svobodu a podmínka se splnila. Žalobce totiž ztrácí právní zájem na vymáhání věci (přestala být v jeho vlastnictví i bez přičinění zloděje). Pokud by však rozsudek byl vyneset ještě před splněním výminky, soudce musí věc ocenit podle její skutečné tržní hodnoty.⁷²

III. Současné české právo

Přestože nyní postoupíme v historickém vývoji o půldruhého tisíciletí dopředu, sami uvidíme, že v oblasti dědického práva jsou spory obdobné. V roce 2008 rozhodl Nejvyšší soud České republiky (dále jen NS ČR) na základě dovolání žalované tento případ:⁷³ žalobci byli dva vydědění potomci zůstavitele, kteří napadli platnost důvodu vydědění uvedeného jako trvalý nezájem o zůstavitele,⁷⁴ v důsledku čehož byla univerzální dědičkou ustanovena neteř zůstavitele (žalovaná). Zůstavitel své potomky vydědil z toho důvodu, že o něj údajně neprojevovali zájem, který by projevovali měli. Okolnosti případu byly ale takové, že soud vyhodnotil chování zůstavitele jako důvod neprobíhající kontaktů a přisoudil hlavní podíl na této negativní situaci zůstaviteli. Zůstaviteli proto nepříslušelo právo z tohoto důvodu své potomky vydědit. Ač byl totiž jejich otcem, choval se k nim v dětství tak hrubě, že po rozvodu rodičů byl otcí soudně zakázán styk s dětmi. Oba synové

se v dospělosti pokusili korespondenčně s otcem navázat styk, zejména po narození vnoučat, ale otec na tyto pokusy nereagoval. V podobném duchu, byť i v případech méně výrazného zavinění ze strany zůstavitele, rozhodoval i Ústavní soud ČR.⁷⁵ Vznikl tak v judikatuře úzus, podle kterého platí, že vydědění z důvodu neprojeování zájmu o zůstavitele není platné, pokud rodič sám k této situaci přispěl nebo se ji nesnažil změnit. Jde tedy o to, že důvod vydědění (nezájem) musí být zaviněn výhradně potomkem, aby byl platným důvodem.⁷⁶

V praxi se rovněž vyskytl spor o to, zda zůstavitel může odkázat potomkovi jen určitou částku a ve zbytku závěti ho vydědit. Rozhodoval o tom NS ČR v roce 1997.⁷⁷ V tomto případě zůstavitelka v závěti ustanovila jednu ze svých dcer dědičkou peněžní částky, kterou jí měli vyplatit ostatní dědicové, a ve zbytku ji vydělila. Oč jednodušší by byla situace, pokud by v dané době v českém právu existoval institut odkazu, o který se zde jednoznačně jednalo. Nicméně soud se musel vypořádat se situací, že v českém právu tento institut neexistoval (vrací se v novém občanském zákoníku⁷⁸). Podle názoru soudů první a druhé instance občanský zákoník takové kombinované vydědění nepřipouštěl, neboť se domnívaly, že má mít stejné důsledky jako dědická nezpůsobilost. Nejvyšší soud sice uznal, že vydědění má charakter sankce, která za splnění zákonných podmínek postihuje potomka zůstavitele, který je jinak neopominutelným dědicem, ale uplatnění a rozsah této sankce je věcí zůstavitele. NS ČR rovněž zdůraznil rozdíl mezi vyděděním a dědickou nezpůsobilostí, který je dán právě možnostmi či nemožnostmi omezit jejich rozsah.

Na tomto místě můžeme zmínit i jeden prvorepublikový případ, kdy se vyděděný potomek snažil dosáhnout prohlášení neplatnosti závěti své matky (matka jej vydělila proto, že mu již za života postoupila selskou usedlost), aby nastalo dědění ze zákona (podle počtu dětí by mu příslušela $\frac{1}{3}$ majetku), a to z důvodu, že v závěti jsou použity výrazy, které jeho matka neznala a nemohla jim údajně rozumět (např. slovo *universální*). Zůstavitelka však sepsala poslední vůli u notáře a soud dovodil, že pro platnost závěti je podstatné, aby obsah spisu souhlasil s vůlí testátora a správně ji vyjádřil. Platnost závěti byla potvrzena, avšak vyděděný syn se

⁷⁵ Rozhodnutí IV. ÚS 160/98.

⁷⁶ Např. rozhodnutí NS ČR sp. zn. 2 Cdon 86/97 (pramen: Soudní judikatura č. 3/1998, s. 48, publ. č. 21/1998): Jestliže potomek trvale neprojevoval zájem o zůstavitele, nelze bez dalšího dovodit, že by neprojevení tohoto zájmu potomkem mohlo být důvodem k jeho vydědění. Rovněž se vyžaduje zjištění, zda měl potomek reálnou možnost projevit zájem (rozsudek KS České Budějovice sp. zn. 6 Co 10/96 – pramen: Sb. NS sv. 3/1998, s. 166, publ. č. 23/1998).

⁷⁷ NS ČR sp. zn. 2 Cdon 176/96 (pramen: Soudní judikatura č. 9/1997, s. 163, publ. č. 67/1997).

⁷⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., s předpokládanou účinností od 1. 1. 2014.

⁶⁹ D 13. 1. 7. 2.

⁷⁰ D 13. 1. 9.

⁷¹ D 13. 1. 10. 3.

⁷² D 13. 1. 14. pr.

⁷³ Sp. zn. 21 Cdo 1825/2007.

⁷⁴ § 469a odst. 1 písm. b) zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

mohl domáhat povinného dílu, na který měl jako neopominutelný dědic nárok. Lze tedy říci, že vydědění bez uvedení zákonného důvodu platné nebylo, ale samo nemělo vliv na platnost závěti.

Soudní spory často také vznikají z pochybností, zda některý z potenciálních dědiců odmítl či neodmítl dědictví, zejména za situace, kdy u jedné a téže osoby existuje jak projev přijímající, tak odmítající. Obdobnou situaci řešil např. NS ČR v roce 2009,⁷⁹ když aplikoval ustanovení § 465 obč. zák. takto: počínáním, kterým dal najevo, že dědictví nechce odmítnout, se rozumí takové chování dědice, kterým se k zůstavitelovu majetku nebo jeho části projevuje jako vlastník, nebo z něhož je jinak nepochybné, že hodlá jako dědic vstoupit do zůstavitelových práv a povinností, popřípadě že vystupuje jako osoba, které svědčí dědické právo po zůstaviteli. K takovému chování dle soudu nepatří jednání dědice, kterým se jen informoval o stavu majetku a dluhů zůstavitele, jednání k odvrácení hrozící škody na zanechaném majetku (krmení zvířat, sklizeň ovoce) ani obstarání zůstavitelova pohřbu. Počínáním vylučujícím odmítnutí dědictví je naopak úkon, kterým dědic zpochybnil dědické právo jiných osob, uplatnil nárok neopominutelného dědice nebo požádal soud o povolení prodeje věci patřící do dědictví.

IV. Závěr

Pročítáme-li jednotlivé spory, které se udály v dobách před téměř dvěma tisíci lety, je nám zřejmé, že mezilidské vztahy regulované dědickým právem se mnoho nezměnily. Téměř vždy se v nich odráží potřeba státu regulovat tzv. *pietas*, tj. obvyklou, přirozenou náklonnost mezi spřízněnými osobami, a snaha zajistit spravedlivé rozdělení statků (pozůstalosti).⁸⁰ Pokud se jednalo o spory mezi spoludědici, nejsou v záznamech nejčastějšími spory z neshod o způsobu užívání, ale o rozdělení pozůstalosti. Tím je jednoznačně doloženo, že v justiniánské době už bylo obvyklejší, že každý dědic chtěl se svým podílem hospodařit sám, než že by zachovávali rodinné majetkové společenství. Modestinův případ tří bratří⁸¹ dokládá, že ani mezi nejbližšími příbuznými nebyly neobvyklé podvody a snaha další oprávněné dědice o část pozůstalosti připravit. I dcery bývaly v obdobné pozici, zejména proto, že pokud jim bylo během otcova života vyplaceno věno, mělo být podle pravidel spravedlnosti odečítáno od dědického

podílu (kollační povinnost), ale ne vždy to byla dcera ochotna respektovat, a na druhé straně ne vždy existovala ze strany bratra/bratří ochota přiměřený dědický podíl jí ponechat.

Ještě komplikovanější vztahy vznikaly při rozdělování pohledávek, zejména vázaných zástavním právem. Zástavní právo bylo možno realizovat i jediným dědicem, ale pouze tím, jehož protistrana (dlužník) neplnila závazky, k nimž se zavázala za zůstavitelova života. Než se z tzv. instituta, tj. osoby ustanovené za dědice, stal skutečný dědic (*heres*), měl postavení pretendenta, uchazeče o dědictví. Pretendentem nebyl pouze ten, kdo si činil nárok na pozůstalost, ale i ten, o němž jiný (být i mylně) předpokládal, že se dědicem stane. Plnění poskytnutá z podobných titulů však byla neoprávněná a poskytovatel měl právo je kondikovat žalobou z bezdůvodného obohacení.⁸²

Významné sporné pole existovalo též mezi dědicem a testamentárně propuštěným otrokem. Kromě případů, kdy otrok úmyslně snižoval hodnotu pozůstalosti, aby poškodil dědice, ale sám zůstal beztrestný, protože jako svobodný nemohl být trestán za činnost, kterou spáchal jako otrok (ale i v tomto případě našla právní věda cestu, jak zjevnou nespravedlnost napravit), existovaly i spory mezi dědicem, jenž se snažil oddálit nebo zcela zabránit podmíněně testamentárně propuštěnému otrokovi ve splnění jeho naděje mařením podmínky.

Kromě sporů vyplývajících ze vztahů mezi dědici věřitelů a dědici dlužníků můžeme pozorovat podobné případy i ve sporech dědice s legatářem, zejména v případech největšího omezení vlastnického práva, tj. tehdy, pokud zůstavitel zřídil legatáři usufrukt (požívací právo). Postavení dědice jako nositele holého vlastnictví bylo ekonomicky nevýhodné, proto se zákonná úprava při řešení sporů v těchto případech snažila šetřit oprávněné zájmy obou stran. Uvedený princip ostatně můžeme najít u každého z předložených sporů dědického práva.

Summary

The article „Inheritance Disputes“ demonstrates through practical examples the three groups of court cases, dealing with inheritance: disputes between potential heirs, disputes between multiple heirs, as well as disputes between heirs and third parties. The article contains cases from Roman law, as well as some contemporary Czech court cases.

⁷⁹ Usnesení NS ČR sp. zn. 21 Cdo 2149/2009.

⁸⁰ K hodnotovému významu *pietas* viz např. ŽIDLICKÁ, M. *Pietas et negotiorum gestio*. In *Regles et pratique de droit dans realité de l'antiquité-atti tella 51a sessione SIHDA*. Messina: Rubbetino editore, 1999, s. 549–554.

⁸¹ D 2. 14. 35.

⁸² D 12. 4. 2.